

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КОМУНАЛЬНИЙ ВИЩИЙ
НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХОРТИЦЬКА НАЦІОНАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-
РЕАБІЛІТАЦІЙНА АКАДЕМІЯ»
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

**СОЦІАЛЬНА ТА ЖИТТЄВА ПРАКТИКА
В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ВИПУСК 4

ЗАПОРІЖЖЯ
2016

УДК 377.8.01(045)
ББК 74р20я43
С69

Рецензенти:

Бондар В. І., доктор педагогічних наук, професор, дійсний член Національної академії педагогічних наук України;

Нечипоренко В. В., доктор педагогічних наук, доцент.

Члени редакційної колегії:

Козарик О. С., кандидат педагогічних наук, доцент (відповідальний секретар);

Гордієнко Н. М., кандидат соціологічних наук, доцент;

Позднякова О. Л., кандидат педагогічних наук, доцент;

Лопатинська Н. А., кандидат педагогічних наук.

С69 **Соціальна та життєва практика в структурі професійної підготовки : теорія та практика** : Збірник наукових праць комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради. – Випуск 4. – Запоріжжя : Видавництво комунального вищого навчального закладу «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2016. – 300 с.

ISBN 978-966-8157-55-4

До збірника увійшли наукові праці, в яких розглядаються актуальні питання організації соціальної та життєвої практики учнів та студентів, проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців, актуальні аспекти соціально-педагогічної роботи з дітьми різного віку, а також проблеми освітньо-реабілітаційної діяльності в навчальних закладах для дітей із особливостями психофізичного розвитку.

Збірник розрахований на наукових працівників, викладачів, аспірантів, магістрів, студентів.

УДК 377.8.01(045)
ББК 74р20я43

ISBN 978-966-8157-55-4 © КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР, 2016

Кетлер-Митницька Т. С., методист, викладач
комунального вищого навчального закладу
«Хортицька національна навчально-
реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради, м. Запоріжжя

Сафронова К. С., студентка I курсу
факультету реабілітаційної педагогіки та
психології, спеціальності «Соціальна педагогіка»
комунального вищого навчального закладу
«Хортицька національна навчально-
реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради, м. Запоріжжя

ІДЕЇ СОФІЇ ФЕДОРІВНИ РУСОВОЇ ЩОДО ВИМОГ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Найважливішим компонентом духовного життя є система освіти, яка в контексті гуманістичної парадигми переживає суттєву трансформацію. Реалії сучасного життя сприяють визнанню першочергової важливості якісної вищої освіти як підґрунтя соціально-економічного прогресу нашої держави. Освіта – сукупність знань, умінь, навичок, поглядів і переконань, а також певний рівень розвитку пізнавальних сил та практичної підготовки, що досягаються в результаті цілеспрямованої навчально-виховної роботи. Вона охоплює діяльність суспільних інститутів, які здійснюють підготовку молоді до життя на основі отриманих знань.

Актуальною на цей час залишається проблема гуманізації освіти, її орієнтації на забезпечення не лише пізнавального, але й особистісного розвитку. «Гармонійно розвинена особистість має бути головною метою і змістом усієї системи освіти. Замість пріоритету держави в освітянському просторі, на перше місце має бути поставлена людина... орієнтація на людину, фундаментальні цінності, рішуча демократизація освіти – ось ті підвалини, на яких має базуватися освіта третього тисячоліття», – підкреслював В. Г. Кремень [12, с. 560].

Визначальна роль у забезпеченні якісної освіти, особистісного розвитку майбутніх фахівців, формування їх гуманістичних цінностей та професійно важливих якостей належить педагогу. Саме через діяльність учителя реалізується політика держави, спрямована на зміцнення інтелектуального, духовного та культурного потенціалу її громадян; саме праця вихователя

забезпечує збереження та примноження культурної спадщини народу, формування моральних якостей підростаючого покоління, здатного до свідомого суспільного вибору [9, с. 207].

У сучасних умовах становлення відкритого демократичного суспільства вивчення історії педагогіки дає можливість глибше зрозуміти роль ідей видатних педагогічних діячів у визначенні напрямів розвитку української освіти та виховання. Серед педагогів і діячів освіти особливої уваги заслуговує діяльність Софії Федорівни Русової, яка на кінець XIX – початок XX століть здійснила вагомий внесок у розвиток дошкільної, шкільної і позашкільної освіти та кардинально оновила вимоги до професійної підготовки педагога, вчителя початкової школи та вихователя. Під час роботи у Фребелівському педагогічному інституті (м. Київ), Кам'янець-Подільському державному українському університеті, Українській господарській академії (м. Падебради), Українському Високому Педагогічному Інституті імені Михайла Драгоманова (м. Прага) Софія Федорівна одна із перших в історії української педагогіки не тільки пропагувала, але й практично втілювала в життя ідею національного виховання, оригінальну концепцію українського національного дитячого садка та нової за змістом, єдиної національної (трудової) школи [9, с. 208].

Софія Федорівна безпосередньо займалася проблемою підвищення якості професійної підготовки майбутніх вихователів дитячого садка («садівниць») та вчителів початкової школи. Вона науково обґрунтувала вимоги до вчителя нової школи, до яких віднесла такі: фундаментальна науково-теоретична та методична підготовка; високі моральні якості; постійне прагнення до самовдосконалення та самоосвіти; висока працездатність, любов до праці, справедливість і доброта, терпіння, велика любов до дітей, «національне розуміння дитини» [9, с. 208].

Софія Федорівна Русова підкреслювала надзвичайно високе значення якості теоретичної підготовки педагогів. На думку С. Ф. Русової, освіта «безперемінно мусить бути високою, бо інакше садівниця не опанує широкими вимогами дошкільного виховання» [6, с. 157]. Вихователь повинен знати психологію і фізіологію дитини, що дасть можливість педагогу здійснювати індивідуальний підхід; «садівниці» мають оволодіти «широкими керівними принципами, знаннями дитячої природи, які допоможуть їм оцінювати ті або другі засоби виховання, вибрати для малечі відповідну роботу, розуміти різну вдачу дітей, розбиратися у методах навчання і виховання». С. Ф. Русова головним обов'язком педагога вважала глибоке знання індивідуальних особливостей своїх вихованців, уміння залучити кожного з них до активної праці, докладаючи необхідні для цього зусилля [7, с. 160].

С. Ф. Русова рекомендувала майбутнім педагогам приділяти особливу увагу дошкільному дитинству як періоду життя, коли закладаються основи особистості й значною мірою визначається майбутнє людини [3, с. 764]. Знання педагогом психології допоможе пізнати індивідуальність кожної дитини і відповідно до цього, як писала С. Ф. Русова, «...приспособити свої вимоги та поведження – на одну впливати лише пестощами, на другу – авторитетом, ще на іншу – через її амбіцію» [4, с. 6].

С. Ф. Русова звертала увагу педагогів і на питання дитячої типології, і необхідність орієнтуватись на неї в умовах педагогічного процесу. Найдоказовішою вона вважала класифікацію типів П. Лесгафта, Г. Россоліно, О. Лазурського та А. Фер'єра (смысловий тип, інтуїтивний, інтелектуальний, апатичний). Разом із цим, С. Ф. Русова зазначала, що такою загальною характеристикою не можна обмежитись при аналізі дитини, скільки часто в одній дитині переплітаються риси різних типів, хоча й можуть переважати риси одного типу [2, с. 143].

Софія Федорівна розглядала гру як засіб виховання, тому рекомендувала педагогу перш за все знати специфіку ігор дітей різного віку, знати народні ігри [10].

Великого значення С. Ф. Русова надавала самоосвіті; вона писала, що педагог у процесі педагогічної діяльності повинен багато читати і постійно збагачувати свої знання, бо «...той, хто учить, повинен сам учитись і багато знати» [7, с. 67].

Крім теоретичних знань, вважала С. Ф. Русова, вихователю необхідні навички практичної роботи з дітьми. Саме у практичній діяльності виробляються певні навички педагогічної професії. Тому об'єктом аналізу видатного педагога були уміння та навички, необхідні для виховання «прекрасних людей» – яскравих особистостей, патріотів, талановитих працівників. На думку Софії Федорівни, педагог повинен вміти порозумітися з дітьми, вибудувати щирі, близькі відносини, викликати у них почуття честі і правди, переконати дітей в необхідності виконання моральних норм. Важливим є уміння педагога прощати незначні провини, а при нагоді індивідуально обміркувати з дитиною той чи інший невдалий вчинок, звертати її увагу на те, що потребує докору. С. Ф. Русова наголошувала на необхідності розвитку вміння вихователя «спостерігати дитину» [8, с. 186]. За її думкою, «чулий вчитель» починає спілкування з дитиною зі спостережень за усіма її діями, словами, виявами почуттів. Крім того, успіх у вихованні маленьких дітей залежить від уміння педагога організувати співпрацю з батьками, тому важливе завдання вихователя – «об'єднати матерів, з'єднати їх в один щирий гурток, зацікавлений в найдорожчих своїх інтересах, в розвитку своїх дітей» [6, с. 187].

С. Ф. Русова таким чином характеризувала спеціаліста національного дошкільного закладу: «Він повинен мати якнайширшу професійну і загальну освіту, матеріальну незалежність; повні політичні права; незалежну пошану в громадянстві. Володіти такими рисами: любити дітей; з особливою увагою ставитись до своїх обов'язків педагога, бути готовим пожертвувати своїм спокоєм для своїх вихованців; бути фізично здоровим, мати спокійний, веселий настрій; ніколи не втрачати рівноваги у стосунках з дітьми; мати високу загальну і фахову освіту; вміти співати народні пісні; вміти малювати; мати чималі знання з літератури, своєї рідної й світової; мати високе розуміння життя й добра, чуйне до добра й краси серце; вміти встановити рідне між рідною хатою дитини й дитячою установою» [10, с. 58].

На перше місце в роботі вихователя С. Ф. Русова ставила вміння «спостерігати за дитиною». Такого педагога вона називала чулим: «Чулий вчитель початку тільки придивлятиметься до дітей, стежитиме за усіма виявленнями їхніх думок, їхнього смаку...». І додавала: «Спостерігайте дитину, коли вона грається, і ви знайдете ключ до розуміння її душі» [4, с. 6].

Принцип орієнтації на кожну дитину як на індивідуальність – один із основних у концепції С. Ф. Русової. За цим принципом найважливішим завданням педагога стає не стільки виконання програм, планів, скільки виховання особистості. Щодо цього Софія Федорівна зазначала: «Ще більше ваги має індивідуалізація виховання й навчання малих дітей у дитячих садках. Серед цих малих хлопців та дівчаток дуже виразно виявляються різнобарвні духовні постаті й треба до кожного підходити з тим словом, яке найкраще дійде до душі, захопить думку й викличе самостійну моральну роботу, або хоч один моральний рух...» [5, с. 186].

С. Ф. Русова особливу роль надавала особистості, індивідуальності вихователів, широті світогляду, фаховій підготовці, без чого їм ніколи не стати «апостолами Правди і Науки». За переконанням С. Ф. Русової, педагог-вихователь повинен бути патріотом, «вміти дітям передати цей патріотизм, повний любові до свого народу і позбавлений усякої агресивності, якої-небудь ненависті».

Особистість вихователя дитячого садка (садівниці) Софія Федорівна вважала центральною постаттю в освітньому процесі. Важливий висновок, який зробила С. Ф. Русова в результаті аналізу процесу педагогічної діяльності, полягає у тому, що тільки досвідчений, щасливий, незалежний, а не змучений нестатками та безправний педагог, принесе найбільшу користь дітям і їхнім батькам. На думку Софії Федорівни, ґрунтом ефективного виховання виступають любов вихователя до дітей, його моральні якості та гуманістичні ідеї. Педагог писала: «Це

мусить бути надзвичайно моральної краси людина, що безпосередньо своїми переконаннями, всім своїм поведінням повинна впливати на своїх учнів... Учитель повинен бути не якимсь ремісником, а апостолом правди і науки, який має перед собою не лише матеріальну нагороду за працю, а й велике гуманне завдання» [6, с. 156].

До професійно важливих особистісних якостей садівниці Софія Федорівна також відносила врівноваженість, «веселу вдачу», уміння пристосовуватися до будь-якого соціального оточення, миролюбство та здатність міцно дотримуватися власних педагогічних переконань.

С. Ф. Русова вважала, що лише за умови дотримання такого комплексу вимог вихователь буде спроможним дати «маленьким вихованцям радість і щастя» та «виявити усі найкращі людські почуття, які дремають в їх ніжній дитячій душі» [1, с. 56].

Вимоги до особистісних якостей, знань та умінь педагогів Софія Федорівна узагальнила у працях «Теорія і практика дошкільного виховання», «Дошкільне виховання», «Нові методи дошкільного виховання» та інших виданнях. Праці С. Ф. Русової стали своєрідними дороговказами, як в практиці, так і в теорії, для вихователів дошкільних навчальних закладів та вчителів початкових шкіл того часу.

Так, у першій частині книги «Теорія і практика дошкільного виховання» (1924 р.) [11] професор С. Ф. Русова детально розкрила закономірності і особливості психічного розвитку дитини і підвела читача до висновку про важливість оточення для виховання і розвитку дітей, а саме, про значення підготовки педагогів для роботи з дітьми, подала зміст програми такої підготовки у педагогічних інститутах. С. Ф. Русова зазначила: «...підготовка педагогів набирає особливого значення» [11].

У книзі «Дошкільне виховання» (1918 р.) Софія Федорівна Русова узагальнила матеріали лекцій. У ній викладені теоретичні міркування і критичний аналіз поглядів педагогів минулого та сучасників на виховання дитини дошкільного віку. В окремому розділі Софія Русова обґрунтовувала загальні вимоги до підготовки майбутньої виховательки: її зовнішності, культури, освіти, здатності до роботи з малими дітьми; вона має знати народне життя і бути свідомою вихованих протягом віків ідеалів народу [7].

Книга «Нові методи дошкільного виховання» (1927) є посібником для слухачів курсів садівниць, в якій С. Ф. Русова висвітлила важливі питання професійної освіти. Софія Федорівна обґрунтовувала кваліфікаційні вимоги до майбутніх педагогів: передусім вони повинні любити дітей, мати чуйне серце, відповідально виконувати свої обов'язки, бути фізично здорови-

ми, мати спокійну вдачу, вміти співати народні пісні, малювати, знати літературу – рідну і світову, вміти знайти і встановити спільне між домівкою дитини і дитячою установою. Вона висувала високі вимоги до абітурієнтів педагогічних інститутів, щоб на навчання не потрапили випадкові люди. Педагог, за впевненням Софії Федорівни, повинен володіти літературною мовою, а крім того, знати діалекти місцевості, де працює [10].

Гуманістичний підхід, орієнтація на загальнолюдські та національні моральні цінності, науково-методична та комунікативна компетентність виступають важливими показниками професіоналізму сучасного педагога.

Поради С. Ф. Русової майбутньому педагогу є теоретичним підґрунтям для узагальнення етапів становлення підготовки фахівців дошкільної та початкової освіти, а також – визначення педагогічних поглядів на професійно значимі риси вихователів, що сприяє розробці сучасних концепцій гуманістичної освіти та виховання. Рекомендації Софії Федорівни педагогу, який працює з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку, є актуальними і на сучасному етапі становлення системи освіти в Україні.

Отже, підходи Софії Федорівни до проблеми підготовки майбутніх вихователів та вчителів до педагогічної діяльності зберігають свою актуальність у наш час.

Література:

1. Груць Г. Проблеми виховного ідеалу у педагогічній спадщині С. Русової / Г. Груць // Наукові записки ТДПУ. Сер. Педагогіка і психологія. – Вип. 3. – Тернопіль, 1998. – 76 с.

2. Коваленко О. Проблема індивідуалізації навчально-виховного процесу дошкільників у спадщині С. Русової і сьогодення / О. Коваленко // Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка : [збірн. наук. пр.] / ред. кол. : І. Д. Бех, Е. В. Белкіна, Н. М. Бібік [та ін.]. – К. : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2005. – № 4. – С. 140 – 145.

3. Нагачевська З. І. Педагогічна думка і просвітництво в жіночому русі Західної України (друга половина XIX ст. – 1939 р.) : монографія / З. І. Нагачевська. – Івано-Франківськ : Видавець Третяк І. Я., 2007. – 764 с.

4. Пшеврацька О. Мудрість влади педагога / О. Пшеврацька // Світло. – 1999. – № 1. – С. 5 – 7.

5. Русова С. В дитячому садку / С. Русова // Вибрані педагогічні твори. – К. : Освіта, 1996. – С. 185 – 201.

6. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори / Софія Федорівна Русова. – К. : Освіта, 1996. – 304 с.

7. Русова С. Ф. Дошкільне виховання / Софія Федорівна Русова. – К. : Освіта, 1996. – 304 с.

8. Русова С. Ф. Мої спомини / Софія Федорівна Русова. – К. : Україна-Віта, 1996. – 210 с.
9. Русова С. Ф. Нова школа / С. Ф. Русова // Вибрані твори. – К. : Освіта, 1996. – С. 207 – 219.
10. Русова С. Нові методи дошкільного виховання / С. Русова. – Прага : Сіяч, 1927. – С. 58.
11. Русова С. Ф. Теорія і практика дошкільного виховання / С. Ф. Русова. – Львів, Краків, Париж : Просвіта, 1993. – 125 с.
12. Ягупов В. В. Педагогіка : Навч. посібник / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

ЗМІСТ

ЧАСТИНА 1.

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ЖИТТЄВОЇ ПРАКТИКИ УЧНІВ ТА СТУДЕНТІВ НА ІДЕЯХ С. Ф. РУСОВОЇ..... 3

Нечипоренко В. В.

Інноваційний досвід громадянсько-патріотичного виховання дітей та молоді з обмеженими можливостями здоров'я на ідеях С. Русової.....4

Сташук О. О.

Механізми соціального виховання дитини дошкільного віку в роботах С. Ф. Русової.....13

Сташук О. О., Мацак Д. В., Манько М. О., Кліпіліна Я. В.

Вплив сім'ї Ліндфорсів-Русових на становлення особистості видатного педагога – Софії Федорівни Русової.....24

Курінна Л. В., Комаренко К. С.

Дослідження педагогічної спадщини С. Ф. Русової періоду її освітницької діяльності (кін. XIX ст. – 1905 р.).....33

Курінна Л. В., Коширець Д. О.

Дослідження педагогічної спадщини С. Ф. Русової (1906 – 1916 рр.): історико-педагогічний аспект.....39

Галієва О. М., Коваль В. І.

Підходи Софії Русової до проблеми національно-патріотичного виховання дошкільників.....45

Кетлер-Митницька Т. С., Сафронова К. С.

Ідеї Софії Федорівни Русової щодо вимог до професійної підготовки майбутніх педагогів.....50

ЧАСТИНА 2.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ЖИТТЄВОЇ ПРАКТИКИ..... 57

Гордієнко Н. М.

Дослідження рівня соціалізованості та інтегрованості в суспільство випускників інтернатних навчальних закладів.....58

Позднякова О. Л.

Розвиток життєтворчих компетенцій учнів з обмеженими можливостями здоров'я в умовах виховної системи санаторної школи-інтернату.....66

Позднякова-Кирбят'єва Е. Г.

Участь громади у забезпеченні успішної життєдіяльності переселенців.....74

Леощенко Д. І.

Соціальна практика: філософський аспект дефініції поняття..... 79

Маврін В. В.

Методологічні принципи історико-педагогічного дослідження проблем педагогіки життєтворчості особистості..... 84

Позднякова О. Л., Ящук Я. В.

Національно-патріотичне виховання підлітків засобами соціальної практики.....97

Леоценко Д. І., Василенко А. І. Соціальна практика як необхідна умова соціалізації.....	106
ЧАСТИНА 3.	
ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ НА ЗАСАДАХ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ЖИТТЄВОЇ ПРАКТИКИ.....	111
Павленко А. І. Технологія постановки і розв'язування навчальних задач: від початкової школи до післядипломної освіти.....	112
Козарик О. С. Проблема особистісного саморозвитку студентів на етапі підготовки до соціально-педагогічної діяльності.....	121
Воронська Н. О. Теоретичні засади дослідження технології формування професійної компетентності майбутніх фахівців в умовах вищих навчальних закладів.....	131
Червоненко К. С. Підготовка майбутніх соціальних працівників до організації волонтерської діяльності.....	140
Курінна Л. В. Теорія та практика розвитку соціокультурної компетентності майбутніх соціальних педагогів.....	144
Жадленко І. О. Компетентнісний підхід щодо професійної підготовки майбутніх вчителів-логопедів у вищій школі.....	149
ЧАСТИНА 4.	
АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ РІЗНОГО ВІКУ.....	157
Гордієнко Н. М., Калашник В. С. Зниження рівня конфліктності підлітків засобами проектної діяльності.....	158
Козарик О. С., Стешенко К. В. Особливості роботи соціального педагога з розвитку професійних інтересів у старших підлітків.....	162
Клопота О. А., Макаренко С. Д. Соціально-психологічні чинники адаптації в юнацькому середовищі молоді з особливими освітніми потребами.....	171
Великжаніна Д. В., Фуріна К. М. Соціальна адаптація дітей дошкільного віку до умов дитячого навчального закладу засобами ігрової діяльності.....	180
Червоненко К. С., Калашник В. С. Український кордоцентризм як національна філософія.....	186
Червоненко К. С., Ляшенко Д. Д. До проблеми виховання з позиції «філософії серця» П. Д. Юркевича.....	191
Галієва О. М., Овдієнко Ю. В. Зміст поняття «комунікативні здібності» у психолого-педагогічній літературі.....	195

Курінна Л. В., Романенко Т. С.	
Зниження рівня конфліктності підлітків: теоретичний аспект.....	207
Бризгунова О. В.	
Соціально-психологічний супровід як основа технології роботи медико-психолого-педагогічного консиліуму.....	210
Комаренко К. С.	
Особливості комунікативних компетенцій старших підлітків.....	220
Ротко О. М.	
Діагностика розвитку лідерських якостей дітей молодшого підліткового віку.....	230
Привалов Д. Г.	
Сюжетно-рольові ігри як засіб соціалізації дітей старшого дошкільного віку.....	238
ЧАСТИНА 5.	
ПРОБЛЕМИ ОСВІТНЬО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДЛЯ ДІТЕЙ ІЗ ОСОБЛИВОСТЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ.....	245
Клопота Є. А.	
Особливості організації та проведення психокорекційної роботи в інклюзивному просторі.....	246
Лопатинська Н. А.	
Особливості мовленнєвого дизонтогенезу у дітей із різними варіантами психічного дизонтогенезу.....	254
Коломоєць Н. Т.	
Фізіологічні та патофізіологічні аспекти функціонування сенсорних (зорового, слухового, тактильного) каналів у дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.....	263
Возчикова Н. В.	
Розвиток мовлення дітей раннього віку із затримкою мовленнєвого розвитку.....	272
Лопатинська Н. А., Пенькова Д. П.	
Особливості розвитку невербального та вербального спілкування дітей із помірно розумовою відсталістю.....	281
Лопатинська Н. А., Гринечко Ю. С.	
Внесок Марії Купріянівни Шеремет у розвиток української сучасної логопедії.....	291

Збірник наукових праць

**СОЦІАЛЬНА ТА ЖИТТЄВА ПРАКТИКА
В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА**

Випуск 4

За загальною редакцією
доктора педагогічних наук
В. В. Нечипоренко

Редактори – Т. Євченко, Є. Шатохіна
Комп'ютерна верстка та макет – П. Демченко
Дизайн обкладинки – Т. Геворкян-Тарасова

Підписано до друку 20.05.2015
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Verdana. Друк Riso.
Ум. друк. арк. 17,43.
Наклад 100 пр. Зам. №59

Видавництво комунального вищого навчального закладу
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
69017, м. Запоріжжя, о. Хортиця, вул. Наукове містечко, 59.
Свідоцтво: ДК №5058 від 10.03.2016 р.
тел./факс: (061)286-53-04, (061)286-54-81.
E-mail: polyg10@yandex.ua
E-mail: khnnra@mail.ua
www.khnnra.zp.ua